

СИМОН ПЕТЛЮРА: ЖИТТЯ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

“МИ ПОКАЗАЛИ СВІТУ, ЩО УКРАЇНА Є, ЩО ЇЇ НАРОД
ЖИВЕ Й БОРЕТЬСЯ ЗА СВОЄ ПРАВО, ЗА СВОЮ СВОБОДУ
Й ДЕРЖАВНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ”.

Simon Petliura

КОЗАЦЬКОГО РОДУ

Коріння

22 травня 1879 року в родині з історією, що сягає кількох століть, народився Симон Петлюра. Симонів прапрадід — Остап Петлюра був отаманом Платнівського куреня. Після розорення Січі 1775 року за наказом імператриці Катерини II, за дослідженням полтавського краснавида Анатолія Чернова, Остап «зумів перебраться дніпровськими плавнями до Самарського монастиря. Остасів син Омелько малював ікони Самарського запорозького собору». Після заснування в Павлограді кінного заводу Омелько Петлюра влаштувався туди на роботу. Згодом народився син Павло — дід Симона Петлюри. Той перебрався до Полтави, де організував візницьке підприємство, а його син Василь успадкував родинну справу та розширив її. Василь Петлюра помер 1909 року.

Бабуся по батьковій лінії — Ганна Петлюра, у дівочтві Чоловська, походила зі священницького роду. Після смерті чоловіка постриглася в черниці та стала ігуменею Топловського жіночого монастиря в Криму. Згодом у тому самому монастирі стала черницею і Симонова сестра Єфросинія, яка трагічно загинула 1918 року.

Дідусь Олексій по материній лінії, овдовівши, теж пішов у чернецтво. Він долучився до заснування Київського Іонинського скиту. Помер у сані ієромонаха.

Мати Ольга виросла у священницькій родині з козацьким корінням Марченків. Жінка присвятила себе вихованню 9 дітей і веденню господарства. У 1919 році її заарештували більшовики, але коли відпустили, на третій день жінка померла.

Симон Петлюра — студент Полтавської духовної семінарії

Родина Петлюр і Скрипників. Перший ряд (зліва направо) — племінники Симона Петлюри: Сильвестр, Зінаїда, Валерій Скрипники; другий ряд — його сестри: Феодосія, Маріанна з чоловіком Іваном Скрипником, Марина; третій ряд — його племінники: Андрій та Степан Скрипники. Полтава, 1915 рік

ТАК НАЧЕ ЗАРАЗ БАЧУ ДРІБНОГО ХЛОПЦА,
ХУДОГО, АЖ СУТУЛОВАТОГО,
ЯСНОВОЛОСОГО, З ЯСНИМИ, ЩО АЖ
БЛЕСТІЛИ, ОЧИМА, ОДЯГНЕНОГО В РУДЕНЬКУ
КУРТОЧКУ ЗІ СТОЯЧИМ КОМІРЦЕМ.

Іван Рудичів, товариш по семінарії, а згодом директор бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі про роки навчання (1895–1901)

Брати і сестри

У Симона було 8 сестер і братів. Усі діти здобували початкову освіту в парафіяльній школі. Брати Іван, Федір, Олександр і сам Симон навчалися в Полтавській духовній семінарії. Тільки Іван пішов далі, закінчивши Київську духовну академію. Помер від сухот 1900 року. Федір став агрономом у Кобеляцькому повіті, належав до Револуційної української партії. Загинув за нез'ясованих обставин 1907 року. Молодший Олександр став війном. Дослужився до полковника Армії Української Народної Республіки. Після советської окупації українських земель опинився в Канаді, де спочив 1951 року.

Долі сестер Петлюр склалися по-різному. Тетяна стала дружиною власника свічкового заводу. Марина і Феодосія все життя мешкали в Полтаві. У 1924 році їх вперше заарештували чекісти, але відпустили. У 1927 році сестрам вдалося повернути націоналізований раніше батьківський будинок. У 1937 році сестер знову заарештували, а разом із ними й племінника Сильвестра Скрипника — Маріанного сина, брата патріарха Київського і всієї України Української автокефальної православної церкви Мстислава (Степана Скрипника). 19 листопада того ж року всіх трьох розстріляли за рішенням «трийки».

Довідка про розстріл священника Сильвестра Скрипника, племінника Симона Петлюри

Постанова про арешт Марини Петлюри. З особової справи НКВД

Племінник Симона Петлюри Степан Скрипник. Служив у полку імені Костя Гордієнка Армії УНР, сприяв відродженню автокефальної церкви

Табличка на місці колишнього будинку родини Петлюр у Полтаві на вулиці Загородній, 20, збереглася до 1937 року. Нині це вулиця Симона Петлюри

Будинок родини Петлюр у Полтаві не зберігся, зруйнований після Другої світової війни. Стані, що належали Василю Петлюри, розібрали на початку ХХІ століття

Брат Олександр Петлюра. Співтворець перших мілітарних формувань УНР, голова літературно-містецького товариства «Веселка», працював у журналі «Церква і народ»

“ОЛЬГА І ЛЕСЯ: ВІД КИЄВА ДО ПАРИЖА”

ОЛЬГА, ДОБРА ГОСПОДИНЯ, ДРУЖИНА І МАТИ, ПРИСВЯЧУВАЛА БАГАТО ЧАСУ ВИХОВАННЮ МАЛЕНЬКОЇ ЛЕСІ В УКРАЇНСЬКОМУ ДУСІ. ДЛЯ ПЕТЛЮРИ ЛЕСЯ БУЛА ВТІХОЮ, УЛЮБЛЕНОЮ ДИТИНОЮ. ВІН ВБАЧАВ У НІЙ ПРОДОВЖЕННЯ СВОГО РОДУ І НОСІЯ СВОЇХ ІДЕЙ ТА ІДЕАЛІВ. ЗРОСТАЛА ВОНА СПОСТЕРЕЖЛИВОЮ І ДОПИТЛИВОЮ ДІВЧИНОЮ, МАЛА ВЕЛИКЕ БАЖАННЯ ВЧИТИСЯ, ВИЯВЛЯЛА ОСОБЛИВИЙ ДАР ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Дослідник Василь Герей

“Перша леді” УНР

Ольга Більська народилася 23 грудня 1885 року в селі Мала Дівича Полтавської губернії. Рано осиротіла, вихованням дівчинки займалася бабуся. На відміну, зі званням домашнього вчителя закінчила Прилуцьку жіночу гімназію. Переехала в Київ, де працювала у приватній гімназії Жеребецької.

У 1908 році на гостині в далеких родичів у Києві дівчина познайомилася з Петлюрою. Вдруге зустрілася з ним на вечірці українського земляцтва в Москві. Між молодими людьми, студенткою університету Ольгою і бухгалтером транспортного товариства, видавцем журналу «Українське життя» Симоном, спалахнуло кохання. Пара брала активну участь у житті української діаспори в Москві: влаштовували концерти, літературні вечори тощо. З 1910 року жили в цивільному шлюбі. 25 жовтня 1911 року народилася донька Леся. Повінчалася пара 18 січня 1915 року.

З 1917 року родина в Києві. Ольга разом із чоловіком пірнули у вир Української революції. Брала участь у діяльності жіночих товариств, доглядала за пораненими у шпиталях. У січні 1918 року, незадовго до загарбання армією совєтської Росії, керівництво УНР покинуло столицю. Ольга із семирічною донькою лишилася в Києві. Жили під чужим прізвищем, часто змінювали місце проживання, рятуючись від переслідувань.

У 1919 році друзі Петлюри допомогли його родині емігрувати. Спочатку Ольга жила в Кракові, пізніше переїхала у Варшаву до чоловіка. 16 жовтня 1924 року Петлюра переїхав у Париж, але дружина з донькою прибули туди за рік, коли Леся закінчила третій клас середньої школи. Для навчання доньки з приватними викладачами Ольга заробляла вишиванням. Вбивство чоловіка підкосило її здоров'я: вона швидко втрачала слух і зір... Відійшла у засвіти 23 листопада 1959 року. Похована поруч із чоловіком.

Симон Петлюра з донькою Лесею

Леся Петлюра

Поетеса Леся

Єдину доньку подружжя Петлюр назвали Ларисою (Лесею) на честь Лесі Українки. Дівчинка зростала в середовищі, де панували українські традиції. У дитинстві Леся вбиралася в традиційний український одяг, була вихованкою «Пласту».

У 1920–1922 роках навчалася у Празі, де опанувала чеську. Пізнавати творчість Лесі Українки допомагав поет і перекладач Максим Славинський, який був близько знайомий із нею. У Чехословаччині заприятелювала з письменницькою родиною Василя Короліва-Старого і його дружиною Наталею Королевою. В Польщі заприятелювала із художником Віктором Цимбалом.

Тяжко пережила вбивство батька. Життєві поневіряння спричинили туберкульоз. Мати перевезла доньку до санаторію в Камбо-ля-Бен у надії, що повітря Піренейських гір допоможе подолати недугу. Найболючішим було те, що лікарі заборонили вчитися. Довелося взятися до науки заочно. Однак, за даними дослідника Олександра Кучерука, провчилася з семестри на літературно-науковому факультеті Університету Бордо. У листах і нотатках фіксувала цікаві подробиці життя тогочасної Європи, зокрема Чехії та Франції, спостереження про культуру і літературу. Дописувала в український журнал «Молоде життя». Неабияку обдарованість Лесі Петлюри засвідчує її творчий доробок: поезії, статті, епістолярій, малюнки.

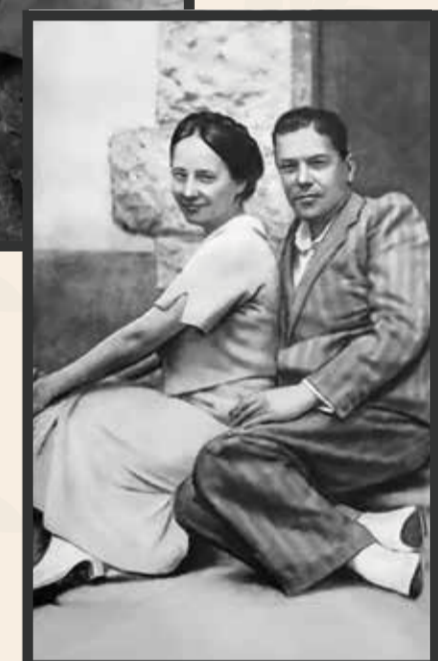
Померла Леся Петлюра 6 листопада 1941 року. Похована разом із батьком і матір'ю на цвинтарі Монпарнас у Парижі.

Подружжя Петлюр. Ольга і Симон

Ольга Петлюра з донькою Лесею

Леся Петлюра з двоюрідним братом Степаном (майбутнім патріархом УАПЦ Мстиславом). Камбо-ле-Бен, 1937 рік

Ольга та Леся виходять з церкви після заупокійного богослужіння по Симонові Петлюрі. 30 травня 1926 року

Світлина із краківського тижневика «Nowosi Ilustrowane». Ольга, Леся, племінник Петлюри Степан Скрипник та польський офіцер Мечислав Суніцький в готелі «Французький», листопад 1919 року

Слава тому, хто бореться і співами буде
приспані чинити і кличе до бою за народні
ідеї.

Симон Петлюра в колі семінарських друзів, ймовірно, на Кубані, початок 1900-х років

Симон Петлюра, редактор газети «Слово» у 1907–1909 роках, з колегами Валентином Садовським, Миколою Поршем, Федором Міхурю

РЕВОЛЮЦІЙНА МОЛОДІСТЬ

Із семінариста в бунтарі

Упродовж життя Симон Петлюра боровся за українську незалежність словом: як журналіст, арткритик, редактор провідних українських журналів. У найсуворіші часи російської цензури організував нелегальні друкарні. А на шлях революційної журналістики став завдяки пісні. Коли 1901 року на Шевченківські свята в Полтаву, де Петлюра навчався в духовній семінарії, приїхав Микола Лисенко, залюблений у музику семінарист запросив композитора послухати, як семінарський хор під його орудою виконує кантату Лисенка «Б'ють пороги» на слова Тараса Шевченка. На несанкціонований концерт увірвався ректор семінарії, звинуватив Лисенка в «мазепинській інтризі», а Петлюру відрахували з останнього курсу семінарії.

Микола Лисенко й кантата композитора на слова Тараса Шевченка «Б'ють пороги» (1885), заборонена до виконання російською цензурою

Симон Петлюра (в центрі) серед семінаристів Полтавської духовної семінарії, 1901–1902 роки

РОСІЙСЬКІ ПОПИ І УРЯДОВІ «ВЕДОМСТВА ПРАВОСЛАВНОГО ІСПОВЕДАНИЯ» ВИКОНУЮТЬ РОЛІ РУСИФКАТОРІВ І ДЕНАЦІОНАЛІЗАТОРІВ РІЗНИХ ПОГРАБОВАНИХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ РОСІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ... СВ. СИНОД ЗАБОРОНЯЄ ВИДАННЯ СВ. ПИСЬМА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ; ПІКЛУЄТЬСЯ ПРО ЗАВЕДЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ, ЯКО ВИКЛАДОВОЇ, В ГРУЗИНСЬКИХ ШКОЛАХ... ВЗАГАЛІ СКРИЗЬ І В УСІХ ВЧИНКАХ ВИСТУПАЄ В РОЛІ ПРИСЛУЖНИКА РОСІЙСЬКОГО УРЯДУ, ГАСИТЕЛЯ СВІТЛА, ДУШИТЕЛЯ ВІЛЬНОГО СЛОВА...

Зі статті Симона Петлюри «Галицькі відносини в світлі "Церковного вестника"», 1905 рік

Симон Петлюра за письмовим столом, Париж, 1920-ті роки

Журнал «Вільна Україна» (Санкт-Петербург, 1906)

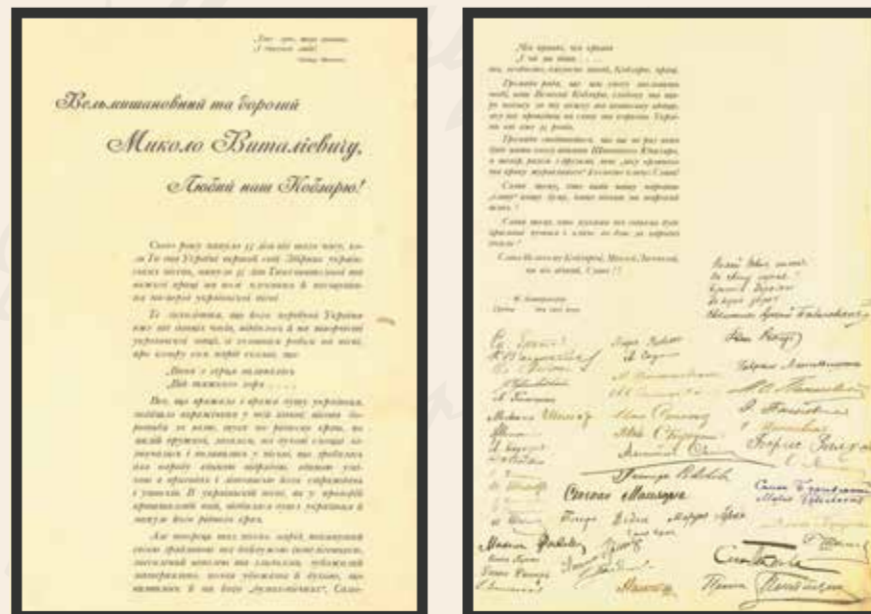
ТЕ, ЩО МИ МАЄМО СПРАВДІ ЦІННОГО В СФЕРІ ЧИСТОЇ ПОЕЗІЇ — НАЛЕЖИТЬ ТІЛЬКИ ШЕВЧЕНКОВІ, В СФЕРІ МУЗИКИ — ЛИСЕНКОВІ, В СФЕРІ ДРАМИ — СТАРИЦЬКОМУ І КАРПЕНКОВІ-КАРОМУ.

Симон Петлюра про український театр, 1907 рік

Від Кубані до Львова

У 1902 році Симон Петлюра переїхав на Кубань, де з однодумцями заснував нелегальну друкарню, щоб розповсюджувати революційні відозви до населення. Досліджував архів запорозьких козаків, там же і почав журналістську кар'єру. Перші публікації надсилав до львівського «Літературно-наукового вісника». Писав здебільшого про культуру: про освіту й театр, археологічні знахідки, кубанські експедиції Олександра Кошиця, згодом відомого як «хрещений батько Щедрика». Критикував російську церкву як інструмент русифікаторської політики царату.

У 1905 році Симон Петлюра переїздить до Львова, де працює співредактором часописів Революційної української партії «Селянин» і «Праця». У 1906 році в Санкт-Петербурзі редагує журнал «Вільна Україна». У 1907 році стає секретарем газети «Рада» в Києві. Окрім суспільно-політичної публіцистики, Петлюра пише рецензії на українські й зарубіжні книжки, публікує музичні й театральні огляди, друкує ювілейні присвяти діячам культури. Паралельно завідуює театральним відділом у журналі «Україна», стає головредом газети «Слово» і завлітом у театрі Миколи Садовського.

Вітальний лист Миколі Лисенку від української громади Катеринодара (Кубань) з нагоди 35-річчя творчої діяльності композитора з автографом Симона Петлюри, 1903 рік

Газета «Слово» (Київ, 1908), журнали «Українська Життя» (Москва, 1910–11) і «Триzub» (Париж, 1926), з якими працював редактор Симон Петлюра

“Українське життя” в Москві

З 1910 року вже відомий журналіст переїздить у Москву, де очолює друковану трибуну українства в серці ворожої імперії — журнал «Українське життя». Упродовж 1912–1916 років як редактор видання працює з найкращими українськими авторами. Сам пише, знову багато про культуру. 1914 року готує цілий номер до 100-річчя Тараса Шевченка. Коли 1917 року Петлюра знову повертається до Києва й очолює військове міністерство УНР, і тут не забуває про культуру. В одній із відозв до населення просить громадян жертвувати гроші на закупівлю української літератури на фронт.

На еміграції лідер УНР продовжив видавничу справу. З 1923 року засновує та редагує журнали «Табір», «Триzub», інші, які навіть по смерті Симона Петлюри стають для розпоршеного світом українства нагодою перетворити слово на зброю в боротьбі за вільну Україну.

Актори театру Миколи Садовського, 1908 рік. Симон Петлюра четвертий зліва у верхньому ряду. У 1980-х роках цензор замалював його обличчя чорним

БУДІВНИЧИЙ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

У Першій світовій війні

У час війни Симон Петлюра виступив із заявою, що українці, перебуваючи в підданстві Російської імперії, мають лояльно виконувати обов'язок перед нею, та висловив надію, що в майбутньому ставлення царської влади до українського питання зміниться. На початку 1916 року вступив на службу до Всеросійського союзу земств, перебував на посаді уповноваженого головного Всеросійського земського з'їзду, голови Контрольної колегії Земського союзу на Західному фронті.

Карта «Доба Української Центральної Ради (1917–1918)»

На чолі українського військового руху

Після повалення російського самодержавства виступив ініціатором та організатором проведення у квітні 1917 року в Мінську Українського з'їзду Західного фронту. Його обрали головою Української фронтової ради і делегували на I Всеукраїнський військовий з'їзд, що відбувся 18–21 травня 1917 року в Києві.

За доповіддю Петлюри ухвалили резолюцію «Про українізацію армії», оголосили про необхідність вимагати від Тимчасового уряду визнання автономії України.

Після з'їзду Петлюру обрали до Українського генерального військового комітету, створеного для координації українського військового руху, поширення українізації військових частин російської армії і флоту. Комітет підпорядковувався тільки Українській Центральній Раді (УЦР) і не визнавав над собою російської влади. Петлюра очолював його й увійшов до складу УЦР.

Листівка «Переяславський трактат», 1917 рік

Листівка «Третій Універсал Української Центральної Ради», листопад 1917 року

Свідоцтво генерального секретаря військових справ Симона Петлюри. 5 липня 1917 року

Службовий проїзний квиток Симона Петлюри на 1917 рік

Звернення «До Українців» за підписом Генерального секретаря військових справ Петлюри та в. о. українського комісара Південно-Західного фронту Півного, 30 листопада 1917 року

Симон Петлюра, 1917 рік

Генеральний секретар військових справ

На II Всеукраїнському військовому з'їзді в Києві в червні 1917 року виступив за створення великої української армії, хоч і бачив у цьому небезпеку. За його участі УЦР ухвалила I Універсал, яким проголосила автономію України у складі Росії.

У створеному УЦР 28 червня 1917 року Генеральному Секретаріаті, її виконавчому органі, Симона обрали генеральним секретарем військових справ. Його головним завданням була українізація армії. Працюючи над створенням українських військових частин, він зустрів спротив російського уряду та проросійських сил, а також частини членів Ради, які виступали з пацифістської позиції.

Входив до складу делегації, яка вела переговори з Українським добровільним полком імені гетьмана Павла Полуботка. Полуботківці виступили проти II Універсалу УЦР і поступок петроградській владі, вимагали, щоб уся влада належала саме Центральній Раді. Петлюра закликав солдатів не ставати на шлях анархії, щоб не порушити план українізації армії.

Мітинг на Софійській площі в Києві до III Всеукраїнського військового з'їзду (в центрі Симон Петлюра, Михайло Грушевський і Володимир Винниченко), листопад 1917 року

2–13 листопада 1917 року був активним учасником III Всеукраїнського військового з'їзду в Києві, який вимагав від УЦР негайного проголошення Української Народної Республіки, повної українізації армії і флоту, укладення миру.

Після більшовицького перевороту 7 листопада 1917 року Симон Петлюра рішуче став на захист країни від влади як прихильників Тимчасового уряду, так і більшовиків. Вже 13 листопада він віддав українським військам наказ зайняти всі найважливіші урядові об'єкти Києва.

20 листопада УЦР проголосила Українську Народну Республіку, а Петлюра в той час zorganizував сердюцькі дивізії, очолив роззброєння українськими військами пробільшовицьких підрозділів у столиці.

Я, ЯКО ГЕНЕРАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР ПО ВІЙСЬКОВИХ СПРАВАХ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ, ЗАКЛИКАЮ ВСІХ ВАС, МОЇ ТОВАРИШІ Й ДРУЗІ, В ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДО ЗАГАЛЬНОЇ ДРУЖНЬОЇ РОБОТИ. БУДЬТЕ ОРГАНІЗОВАНІ ТА З'ЄДИНЕНІ – ВСІ ЗА ОДНОГО І ОДИН ЗА ВСІХ. НАШЕ ВІЙСЬКО МОЛОДЕ, ВОНО ТІЛЬКИ СТАНОВИТЬСЯ НА НОГИ, І ВИ СВОЄЮ ДИСЦИПЛІНОВАНІСТЮ ДОВЕДЕТЕ, ЩО ЯВЛЯЄТЕСЬ СЛАВНИМИ ПОТОМКАМИ ВЕЛИКИХ ПРЕДКІВ

З відозви Симона Петлюри до війська, 27 листопада 1917 року

Члени Генерального Секретаріату — першого уряду України, утвореного Центральною Радою 28 червня 1917 року. Сидять (справа наліво): Симон Петлюра, Сергій Сфармазов, Володимир Винниченко, Іван Сташченко, Микола Садовський. Стоять: Борис Мартос, Микола Стасюк, Павло Христюк. Київ, 1917 рік

Засідання Українського генерального військового комітету. Літо 1917 року. Симон Петлюра в центрі

Краще Померти за Волю Ніж Жити Рабам

НА ЧОЛІ ГАЙДАМАЦЬКОГО КОША СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ

КЛЯНУСЯ І ПРИСЯГАЮСЯ МОЄЮ ЛЮБОВ'Ю ДО РІДНОГО КРАЮ, МОЄЮ ПОШАНОЮ ДО ПРАВЕДНИХ МУЧЕНИКІВ — ГЕРОІВ НАШОГО НАРОДУ, ЩО НЕ ПОКЛАДУ ЗБРОЇ, НЕ ВТИХОМИРИТЬСЯ СЕРЦЕ МОЄ, АЖ ДОТИ, ДОКИ НЕ УВІЛЬНИТЬСЯ УКРАЇНА ВІД ВОРОГІВ ЇЇ — БІЛЬШОВИКІВ.

З присяги «Десять заповідей Українського Гайдамацького Коша»

Козаки Гайдамацького Коша Слобідської України біля Михайлівського Золотоверхого собору в Києві. У центрі стоїть організатор — Симон Петлюра, праворуч від нього командир куреня Чорних гайдамаків сотник Олександр Савельєв. Березень 1918 року

Сінові стрільці в Києві під час придушення заколоту, січень 1918 року

Командування Гайдамацького Коша Слобідської України, в центрі сидить Симон Петлюра. Січень 1918 року

У боротьбі з більшовіками

На чолі гайдамаків воював проти більшовицьких військ. Бойове хрещення відбулося на Полтавщині в боях за Гребінку.

Згодом Кіш долучився до придушення січневого більшовицького заколоту в столиці. Петлюра взяв участь в оборонних боях у Києві проти навали більшовицьких військ Михайла Муравйова.

9 лютого 1918 року в Бересті (Брест-Литовську) УНР з одного боку і Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина та Болгарія з іншого підписали мирний договір, за яким Четвертий союз визнав УНР, а також надав збройну допомогу в боротьбі із зовнішнім агресором.

Після відступу українських військ зі столиці в ніч проти 10 лютого 1918 року в містечку Гнатівка відбулася реорганізація. Всі підрозділи звели в Окремий Запорізький загін. Разом із ним фактично відроджену, загартовану, вмотивовану українську армію склали також Кіш на чолі з Симоном Петлюрою, Перший курінь сінових стрільців під орудою Євгена Коновальця.

Гайдамаки під проводом Петлюри разом з іншими українськими підрозділами, союзними німецькими, австро-угорськими військами пішли в наступ проти більшовицького агресора. Вони першими ввійшли до столиці, а після її визволення провели парад на честь перемоги.

Кіш став однією з найбездатніших українських частин. Вояки, з якими Петлюра пліч-о-пліч у баталіях відстоював незалежність України, надалі залишалися його сподвижниками та довіреними особами. Це Олександр Удовиченко, Микола Чеботарів, Сергій Дельвіг і Омелян Волох. Проте, як засвідчив приклад останнього, не всі вони виправдали його довіру.

Наприкінці березня 1918 року Петлюра під тиском обставин був змушений залишити військову службу та очолив Київське губернське земство, а за місяць створив та очолив Всеукраїнський союз земств.

З посади міністра в добровольче формування

У грудні 1917 року більшовицька Росія почала загарбницьку війну проти Української Народної Республіки (УНР).

В останній день 1917 року через політичні розбіжності із головою Генерального Секретаріату Володимиром Винниченком Петлюра вийшов зі складу уряду.

На початку січня 1918 року очолив Гайдамацький Кіш Слобідської України. У Києві з добровольців Другої української військової школи сформував курінь чорних гайдамаків (до 150 вояків), який увійшов до складу Коша.

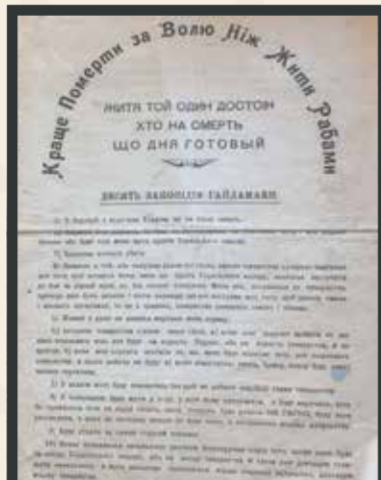
Під час підписання Берестейської мирної угоди. Справа наліво: члени делегації УНР Микола Левитський, Олександр Свєржук і Микола Любимський. Брест-Литовський, 1918 рік

Листівка «Четвертий Універсал Української Центральної Ради». 22 січня 1918 року, IV Універсалом УЦР проголошено незалежність Української Народної Республіки

Карта «Перша війна РСФФР проти УНР (грудень 1917 — травень 1918 рр.)»

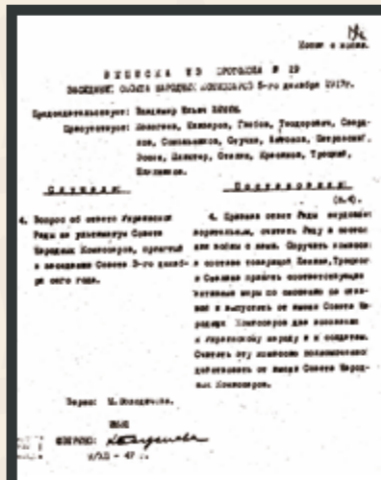
Присяга «Десять заповідей гайдамаки» (перша сторінка)

Присяга «Десять заповідей Українського Гайдамацького Коша» (перша сторінка)

Витиска з протоколу № 17 засідання Ради Народних Комісарів Радянської Росії 16 грудня 1917 року

Витиска з протоколу № 19 засідання Ради Народних Комісарів Радянської Росії 18 грудня 1917 року

ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ

Члени Директорії в Кам'янці-Подільському. Сидять зліва направо: Федір Швець, Симон Петлюра, Андрій Макаренко, 1919 рік

З посвідчення Голови Директорії УНР

Шлях до соборності

19 грудня 1918 року війська повстанців урочисто увійшли в Київ, що означало відновлення влади Української Народної Республіки. Важливим кроком стало проголошення 22 січня 1919 року Універсалу про об'єднання УНР із Західноукраїнською Народною Республікою, яка постала в листопаді 1918 року у Львові. Акт Злуки мав на меті об'єднати українські землі в одній державі.

Втім уже в цей момент українська держава опинилася перед новою хвилею зовнішньої агресії. Наприкінці 1918 — на початку 1919 року советська Росія вдруге розпочала війну проти УНР. У цих обставинах ключову роль у збереженні української державності перебрав на себе Симон Петлюра. Ще в січні на нараді Директорії, представників політичних партій та військ Петлюра різко висловився проти більшовиків. Неодноразово заявляв, що для оборони України та розбудови державної справи треба мати сильне військо.

Симон Петлюра під час перебування Директорії в Кам'янці-Подільському, 1919 рік

Бланк Головного Отамана Військ УНР

“Держава – понад партії”

5 лютого 1919 року Червона армія вдруге захопила Київ. Урядові установи евакуювалися з міста. Голова Директорії Винниченко залишив державне керівництво та виїхав за кордон. 11 лютого у Вінниці Симон Петлюра став фактичним одноосібним керівником України, поєднавши посади Голови Директорії та Головного Отамана Армії. Щоб дистанціюватися від вузькопартійних інтересів, він вийшов з Української соціал-демократичної робітничої партії і позиціонував себе «понад партії».

Протягом 1919 року уряд УНР опинився в умовах війни на кілька фронтів — проти більшовицьких сил та Добровольчої армії генерала Антона Денікіна, яка виступала за відновлення «єдиної та неподільної Росії». Попри це Петлюра очолював військовий і політичний спротив, прагнучи зберегти міжнародну суб'єктність УНР. Значну увагу він приділяв дипломатичним контактам із державами Антанти, а також переговорам із Румунією та Польщею.

Молебень на Софійській площі в Києві з нагоди проголошення Акта Злуки УНР і ЗУНР. Симон Петлюра в центрі, 22 січня 1919 року

У “трикутнику смерті”

Наприкінці 1919-го Армія УНР, знекровлена боями та епідемією тифу, опинилася в «трикутнику смерті» в районі Любар — Чорторія — Миропіль. На півночі та сході їм протистояли червоні, на півдні — білі, на заході — польське військо.

Врешті, для порятунку залишалося два шляхи: перетнути українсько-польський кордон і скласти зброю або ж перейти до партизанських методів боротьби. 5 грудня вище командування військ УНР постановило почати Перший зимовий похід Армії УНР і схвалило виїзд Симона Петлюри до Варшави для завершення політичних переговорів із Польщею.

Урочиста обітниця Директорії УНР. Листівка з репродукцією фотокартки членів Директорії УНР, 14 жовтня 1919 року

УРОЧИСТА ОБІТНИЦЯ ДИРЕКТОРІЇ У.Н.Р.

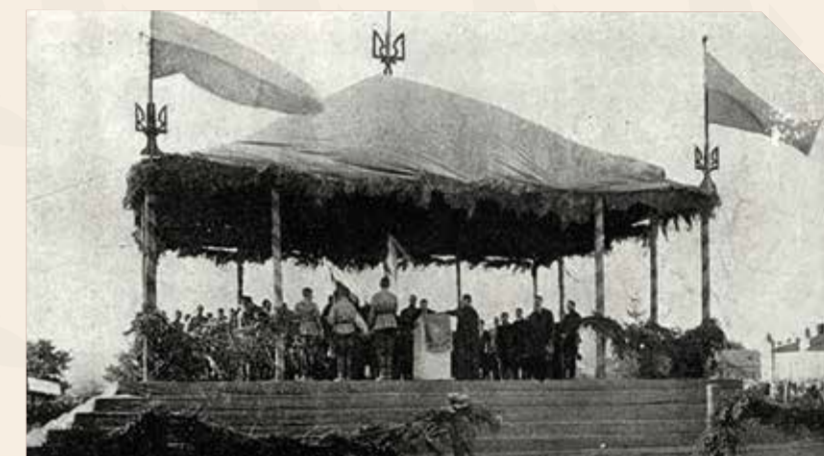
Ми, Директорія Української Народної Республіки, даємо що прилюдно урочисту обітницю, що вірно будемо служити Народові України і утвореній ним Українській Народній Республіці; волю снів її, національну, релігійну та державську, неспівно боротимемо; всі свої сили об'єднаємо поклясти, аби закріпити

нашому народові не приваюючи боротьби, доки не звільнимо нашу Україну від усіх ворогів, доки знеможений народ наш не стане на певний шлях спокою і добробуту, доки під захистом нової республіки не владі не стане нашої Країни. Завданням

Високого Головного Отамана Військ УНР, С. П.

Тимчасова столиця УНР — Кам'янець-Подільський. Присяга уряду та війська на вірність Україні, 14 жовтня 1919 року

ВИХОДЯЧИ З ТОГО, ЩО СУЧАСНА СИТУАЦІЯ ДЛЯ УКРАЇНИ НАДЗВИЧАЙНО СКЛАДНА І ТЯЖКА, Я ВВАЖАЮ, ЩО В ДАНИЙ МОМЕНТ ВСІ СИЛИ ТВОРЧІ НАШОГО КРАЮ ПОВИННІ ВЗЯТИ УЧАСТЬ У ДЕРЖАВНІЙ ПРАЦІ, НЕ ВВАЖАЮ ДЛЯ СЕБЕ МОЖЛИВИМ УХИЛИТИСЯ ОД ВИКОНАННЯ СВОЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ, ЯКО СИНА СВОГО НАРОДУ, ПЕРЕД БАТЬКІВЩИНОЮ І БУДУ, ДОКИ ЦЕ МОЖЛИВО, СТОЯТИ І ПРАЦЮВАТИ ПРИ ДЕРЖАВНІЙ ПРАЦІ. З ОГЛЯДУ НА ЦЕ Я ТИМЧАСОВО ВИХОДЖУ ЗІ СКЛАДУ ЧЛЕНІВ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ.

З листа Симона Петлюри до ЦК УСДРП, 11 лютого 1919 року

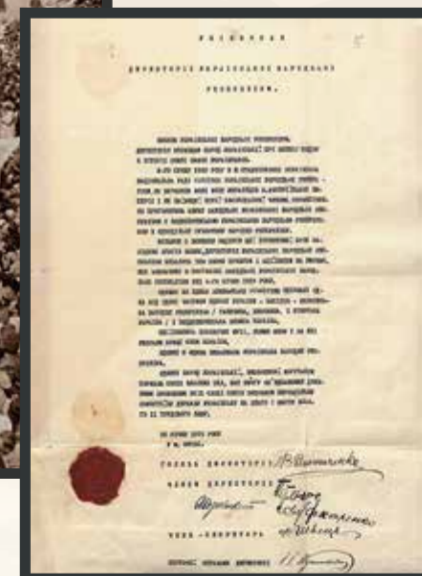
Зустріч Симона Петлюри на залізничному вокзалі у Фастові після звільнення міста від більшовиків, 29 серпня 1919 року

Симон Петлюра в Кам'янці-Подільському 14 жовтня 1919 року

Універсал про об'єднання УНР і ЗУНР

Готель «Савой» у Вінниці, де в лютому — березні 1919 року працював Симон Петлюра

УКРАЇНЦІ І ЄВРЕЇ: ПОШУКИ ПОРОЗУМІННЯ

Соломон Гольдфельдман (1885–1974), представник єврейської партії Поалей-Ціон, очільник Міністерства єврейських справ, заступник міністра торгівлі і промисловості Директорії УНР

Трагедія спровокованої ненависті

Кінець XIX — початок XX століть відзначився хвилею погромів єврейського населення на території України. Серед причин: пропаганда Російської імперії, що формувала в українського селянства стереотипне бачення єврейського життя, негативний образ «жида-більшовика», поширюваний ворожими до совєтської влади політичними рухами, відсутність централізованої влади в часи Української революції.

За словами канадського дослідника Генрі Абрамсона, представники антагоністичних етнічних груп (євреї та українці) спробували налагодити дієві політичні відносини.

Воїни «Юдейського пробойового (ударного) куреня» 6-ї бригади Армії УНР

Українсько-єврейські стосунки в період еміграції

В еміграції Петлюра уважно слідкував за політичним і суспільним життям національних меншин. Спільно з діячами сіоністського руху було узгоджено проєкт створення єврейських збройних формувань на території України. 4 вересня 1921 року, під час підготовки до Другого зимового походу, було укладено Карлсбадську угоду, яка передбачала формування єврейських військових організацій для самооборони на українській території, звільненій від більшовиків. Від імені Директорії підпис поставив Максим Славинський, а іншої сторони — Володимир Жаботинський.

Борис Хословський (Захловський) (1893–?), командир куреня Київської дивізії Дієвої армії УНР. За участь у Першому зимовому поході нагороджений «Залізним хрестом за Зимовий похід і бої»

Семен Якерсон (1897–1951), командир технічної сотні бронепотяга «На Україну», воїн 3-ї Залізної дивізії та Корпусу кордонної охорони Дієвої армії УНР

Соломон Ляйнберг (1891–1938), командир Юдейського пробойового (ударного) куреня 6-ї бригади Армії УНР

У повазі та симпатії

Уродженець Полтави Симон Петлюра зростав у середовищі губерньського центру імперії, де співіснували поляки, росіяни, євреї та українці. Як молодий учасник українського громадського руху, цікавився життям інших етносів, засуджуючи у власних текстах єврейські погроми, позбавлення євреїв можливості освіти та політичної діяльності, популяризував видання, присвячені місцевим імперським меншинам. Зокрема, написав передмову до п'єси «Євреї» драматурга Євгена Чирикова про погром у місті Ясси.

100 карбованців УНР з написами українською, їдиш і польською

Логотип «Української накладні», яка на 1921 рік в Берліні видала понад 350 книжок за підтримки Міністерства освіти УНР, що сприяло розвитку книговидавництва, заснованих єврейськими емігрантами

Володимир Жаботинський (1880–1940), діяч сіоністського руху, один із засновників єврейського парамілітарної організації Гагана

Арнольд Марголін (1877–1956), заступник міністра закордонних справ Директорії УНР

Яків Оренштайн (1875–1942), книговидавець єврейського походження з Коломиї, засновник і власник видавництва «Галицька накладня» (1903) та «Українська накладня» (1919)

Міністерство єврейських справ

Як один з очільників Директорії УНР, а згодом її одноосібний керівник Петлюра активно налагоджував міжнаціональні відносини. Було відновлено єврейську національно-персональну автономію: місцева влада передавалася до громадських зібрань (kegill), а до складу головного виконавчого органу Директорії — Ради Народних Міністрів УНР, увійшло новостворене Міністерство єврейських справ. Їдиш став однією з офіційних мов. Діячі єврейського походження обіймали посади у виконавчих інституціях Директорії.

Солдати й офіцери єврейського походження брали участь в поході на Київ влітку 1919 року, польсько-більшовицькій війні 1920–1921 років, Першому та Другому зимових походах.

За сприяння Голови Директорії розвивалася єврейська освіта і культура. В Кам'янець-Подільському університеті започатковано кафедру єврейської історії та літератури. За державний і приватний кошт розбудовувалась система вчительських і «фребелівських» (виховательських) курсів, відновлювалися початкові та середні школи, дитячі садочки. У співпраці з єврейськими просвітницькими ініціативами («Культур-Лігою») в місцевому театрі створили кілька національних акторських труп.

Представників єврейства долучили до новоствореної Надзвичайної комісії, котра розслідувала факти погромів, а постраждалим надавали відповідну грошову компенсацію або повертали втрачене майно.

ФАКТОМ Є ТЕ, ЩО НІ ПЕТЛЮРА, НІ ВИННИЧЕНКО, НІ БУДЬ-ХТО З ПРОВІДНИХ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ НЕ БУВ ПОГРОМНИКОМ. Я ВИРІС РАЗОМ ІЗ НИМИ, РАЗОМ ІЗ НИМИ БОРОВСЯ ПРОТИ АНТИСЕМІТИЗМУ; НІХТО Й НІКОЛИ НЕ ЗМОЖЕ ПЕРЕКОНАТИ ЖОДНОГО З СІОНІСТІВ ПІВДЕННОЇ РОСІЇ АБО МЕНЕ ОСОБИСТО, ЩО ПОДІБНІ ЛЮДИ БУЛИ АНТИСЕМІТАМИ.

Володимир Жаботинський, діяч сіоністського руху

Симон Петлюра у польському Каліші (1921), де Олександр Кошиць набрав співаків для турне Америкю з українських війн

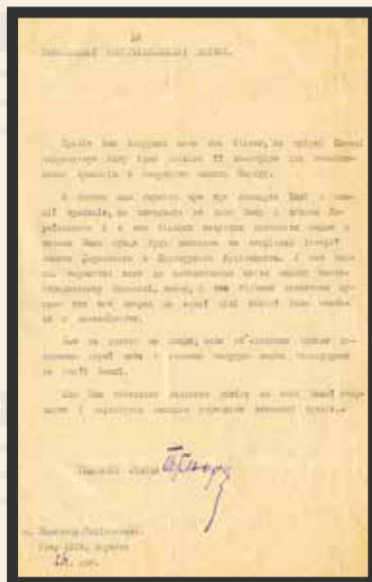
ПІСНЯ ЯК ЗБРОЯ: КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ УНР

“Я співаю, отже, існую”

Щоб здобути Україні міжнародне визнання і підтримку Західного світу у війні з Росією в січні 1919 року Симон Петлюра ініціював проєкт культурної дипломатії, відрядивши за кордон Українську республіканську капелу. Надихнула його пісня «Легенда» Миколи Леонтовича на вірші Миколи Вороного, яку на творчому ювілеї поета виконав хор під орудою Олександра Кошиця. Композиція так вразила Верховного Головнокомандувача Армії УНР, що він одразу дав доручення диригенту їхати з гастрольми в Париж. У Франції на той час починалися засідання Паризької мирної конференції, де лідери держав-переможниць у Першій світовій війні кроїли повсюдну мапу світу. Симон Петлюра сподівався, що згідно із заявленим президентом США Вудро Вільсоном правом націй на самовизначення, за Україною також визнають право на незалежність.

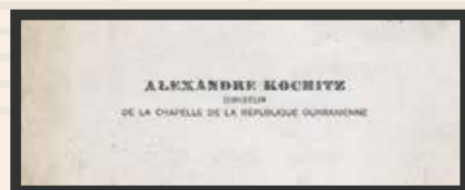
Українська республіканська капела під орудою Олександра Кошиця перед від'їздом за кордон у Станіславові (нині Івано-Франківськ), квітень 1919 року

Лист Симона Петлюри до Української республіканської капели з Кам'янка-Подільського під час тріумфів співаків у Європі, 1919 рік

«Щедрик» Миколи Леонтовича різними мовами світу (з рецензій світової преси на концерти Української республіканської капели в 1919–1924 роках)

Візитна картка Олександра Кошиця французькою з підписом «Диригент Капели Української Республіки»

Українська республіканська капела під орудою Олександра Кошиця в Берні разом із послом України у Швейцарії Миколою Васильком, 21 жовтня 1919 року

Американський імпресаріо Макс Рабінов та співаки хору Олександра Кошиця в день прибуття до Нью-Йорка на кораблі «Каронія», вересень 1922 року

Шарж на берлінську прем'єру диригента, травень 1920 року

MAX RABINOFF

“Vive L'Ukraine”

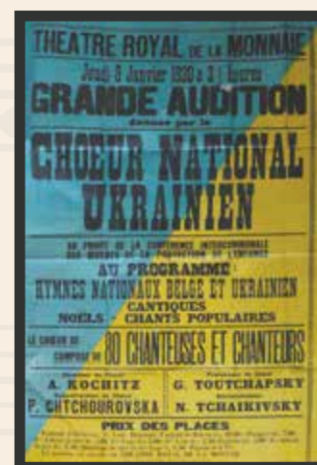
Гастролі виявилися тріумфальними. Упродовж 1919–1924 років капела під орудою Маєстро виступила в понад 200 містах 17 країн Європи та Америки. Концерти відвідували королєви, президенти, відомі культурні діячі, арткритики. Усі захоплювалися українськими піснями в аранжуванні Миколи Лисенка, Миколи Леонтовича, Кирила Стеценка, Олександра Кошиця. Хітом турне став «Щедрик» Миколи Леонтовича. Усюди публіка просила пісню на біс, а в залах лунало «Vive L'Ukraine!».

«Шедевр народного мистецтва», — писали про перлину композитора в Брюсселі. «Найкраща пісня репертуару», — зазначали критики Лондона. «Хто пережив прекрасні співи Української республіканської капели, не може не полюбити Україну всією душею», — резюмувала професура Праги.

Симон Петлюра листувався зі співаками впродовж їхнього турне, особисто любив фінансування хору під час війни за незалежність України. Вражена нідерландська критика назвала його «залюбленим у мистецтво головнокомандувачем». Утім західні політики Україну так і не визнали.

Афіші прем'єрного концерту Української республіканської капели в Лондоні та Брюсселі, 1920 рік

Лист Симона Петлюри до Олександра Кошиця з привітаннями реорганізації Української республіканської капели й благословеннями продовження світового турне, 21 березня 1922 року

Від “Щедрика” до “Carol of the Bells”

У 1922 році хор Олександра Кошиця переїхав до Америки. Симон Петлюра далі в листах просив Маєстро пісню нести у світ українську незалежність. 5 жовтня 1922 року хор із тріумфом виступив у нью-йоркському «Карнегі-холі»: «Щедрик» уперше залунав на американському континенті. У 1936 році на світ з'явилася англійська версія композиції — колядка «Carol of the Bells», яку нині на Різдво співає весь світ. Ідея Симона Петлюри, котрий все життя захоплювався українськими піснями, а в час війни інвестував у культуру, втілила заповіт Тараса Шевченка: «Наша дума, наша пісня не вмре не загине... От де, люде, наша слава, слава України!».

Оновлений склад Української республіканської капели з українських війн перед від'їздом на гастролі в США, 1922 рік

Американський диригент українського походження П'єр Вільговський і партитура «Carol of the Bells», 1936 рік

СИМОН ПЕТЛЮРА ЗНАЙШОВ ЧУДОВИЙ СПОСІБ ПОДОЛАТИ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСКУ НЕОБІЗНАНІСТЬ, ЦЕЙ ВІЙСЬКОВОКОМАНДУВАЧ, КОТРИЙ НАМАГАЄТЬСЯ ВРЯТУВАТИ СВОЮ КРАЇНУ ВІД ПАСТКИ БІЛЬШОВИЗМУ ТА ЦАРИЗМУ, ЗДАТНИЙ НЕ ТІЛЬКИ ВОЮВАТИ. ВІН ЗНАЄ, ЩО МЕЧ САМ ПО СОБІ БЕЗСИЛИЙ, І ЩОБ ЗДОБУТИ СИМПАТІЇ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО СВІТУ, ЗНАЙОМИТЬ НАС ІЗ МИСТЕЦТВОМ СВОЄЇ КРАЇНИ. УКРАЇНА — КРАЇНА ЧОРНОЗЕМУ, БАТЬКІВЩИНА ГОГОЛЯ, СТАЄ ДЛЯ НАС КРАЇНОЮ ПІСЕНЬ. ВІН ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗУЄ УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ ПІСНЕЮ!

З рецензії бельгійської газети «Ons Vaderland» на прем'єру хору Олександра Кошиця в Брюсселі, 11 січня 1920 року

“ЗА НАШУ І ВАШУ СВОБОДУ”

Штабний вагон. За столом Симон Петлюра; сидить генерал Олександр Освецький, стоїть ад'ютант Петлюри, полковник Олександр Доценко

Союз Петлюри — Пілсудського

Імпералістичні зазіхання росіян на незалежність України і Польщі змусили обидві сторони домовлятися. Українська еліта мала обрати: зупинити визвольні змагання за незалежність або ж продовжити боротьбу, укласти договір, поступившись територіями. Петлюра обрав друге. Переговори завершилися підписанням Варшавського договору, відомого як союз Петлюри — Пілсудського. В обмін на визнання незалежності УНР і військову допомогу до Польщі відходили Галичина і Західна Волинь. «Це була вимушена поступка з метою зберегти державність на решті території», — переконаний історик, професор Владислав Верстюк.

Командувач 2-ї польської армії генерал Лістовський, Головний Отаман Петлюра та полковники українського війська Сальський і Безручко під час війни із більшовицькою Росією. Бердичів, 1920 рік

1920: в обороні Європи

Союзні армії двох держав вирушили на Наддніпрянщину проти червоних російських окупантів. Військовий похід спершу розгортався успішно. 7 травня 1920 року польські та українські війська увійшли до столиці УНР Києва, відкинули більшовиків за Дніпро. 9 травня Хрещатиком пройшов парад українських і польських військ.

Згодом стратегічну ініціативу перехопила Червона армія, окупувавши Київ. У липні більшовицька Перша кінна армія Семена Будьонного прорвалася до Львова, а в серпні це військо стояло вже біля Варшави. «Диво на Віслі» — під такою назвою увійшла в історію оборона Варшави. Переможна битва в передмісті столиці Польщі врятувала її незалежність і запобігла перетворенню на ще одну совєтську республіку. Героїзм, самовідданість і військову майстерність проявили вояки 6-ї стрілецької дивізії Армії УНР під командуванням Марка Безручка.

Польське керівництво підтримало уряд УНР в екзилі, створювало побутові умови інтернованим військовикам Армії УНР, приймало повстанських отаманів, які рятувалися від переслідувань більшовиків.

Марко Безручко (в центрі) та Симон Петлюра (праворуч) приймають парад українських військ. Київ, 8 травня 1920 року

Головний Отаман військ УНР Симон Петлюра і головнокомандувач Війська польського маршал Юзеф Пілсудський вітають публіку з вікна залізничного вагона на пероні в Станіславові під час церемонії освячення панцирного потяга «Кармелок». 1920 рік

Головний Отаман військ УНР Симон Петлюра та військовий міністр УНР Володимир Сальський оглядають частини 6-ї снігової стрілецької дивізії під час вручення бойового прапора. 21 квітня 1920 року

Українські та польські війська в Києві на Хрещатику після звільнення міста від більшовиків, 7 травня 1920 року

УКРАЇНСЬКА КРОВ ВІЙСЬК ОТАМАНА СИМОНА ПЕТЛЮРИ НЕ БУЛА
МАРНОЮ. ВОНА ДОВЕЛА ПОЛЬЩІ, РОСІЇ ТА СВІТОВІ, ЩО УКРАЇНА
ПРАГНЕ ЖИТИ, ЦЕ — УСПІХ НАВІКИ.

Зі слоганів генерала польської армії Тадеуша Кутшеби про спільний похід на Київ

В ЕМІГРАЦІЇ: БОРОТЬБА ТРИВАЄ

Листопадовий рейд 1921

У листопаді 1920-го Україна опинилася під більшовицьким контролем. Директорія УНР перемістилася до польського Тарнова. У січні наступного року Петлюра зібрав старших офіцерів Армії УНР для створення Партизансько-повстанського штабу, щоб організувати похід, відомий як Листопадовий рейд, або Другий зимовий похід. Він відбувся у жовтні — листопаді 1921 року трьома групами. Подільська під проводом Михайла Палія-Сидорянського, розгромивши кілька червоних кавалерійських частин, дійшла до Бородянки на Київщині, але, не зустрівши головних сил, повернулася до Польщі. Волинська група Юрія Тютюнника ліквідувала низку невеликих більшовицьких загонів, однак її розбила кіннота Котовського на Житомирщині, і 360 вояків розстріляли під селом Базар 21 листопада 1921 року. Останньою в похід вирушила Бессарабська група Андрія Гулого-Гуленка. Переправившись через Дністер, вона зайняла декілька прикордонних сіл і частину Тирасполя, але змушена була відступити до Румунії. Другий зимовий похід засвідчив готовність українців за будь-яку ціну здобувати державність.

Якщо в 1920–1922 роках політична діяльність уряду в екзилі була спрямована на повалення більшовицької влади в Україні та швидке повернення на Батьківщину, то брошура «Сучасна українська еміграція та її завдання», що вийшла 1923 року, засвідчила зміну стратегії Симона Петлюри на тривалу боротьбу на еміграції

Під час Другого зимового походу Юрій Тютюнник керував Волинською групою

Некролог на загибель Петлюри в тижневику «Трибуна», заснованому з ініціативи Симона Петлюри 1925 року як неофіційний орган Державного центру УНР в екзилі. Під час процесу над Самуїлом Шварцбардом вийшло 10 спеціалізованих (від 19 жовтня 1927 до 1 січня 1928)

Варшава – Будапешт – Відень – Женева – Париж

Після Другого зимового походу українці масово виїжджали з Наддніпрянщини. Симон Петлюра зрозумів, що внутрішнє життя українства на чужині слід упорядкувати, тому опікувався створенням еміграційних інституцій.

Через полювання на нього московських агентів він був вимушений часто переїжджати і щоразу знову налагоджувати власний побут. Зрештою восени 1924-го він дістався до Парижа.

На чолі Державного центру УНР в екзилі

Всюди, де перебував, Головний Отаман займався публіцистикою, а головне — керував урядом на еміграції. Еміграційний уряд Української Народної Республіки постав 1921 року в Польщі, потім зазнавав різних трансформацій, доки 1924-го в Парижі дістав назву Державний центр УНР. Центр спрямував зусилля на те, щоб держави світу визнали його і надавали матеріальну, моральну, військову підтримку, передусім розвідувальним, військовим, інформаційним акціям проти комуністичного режиму.

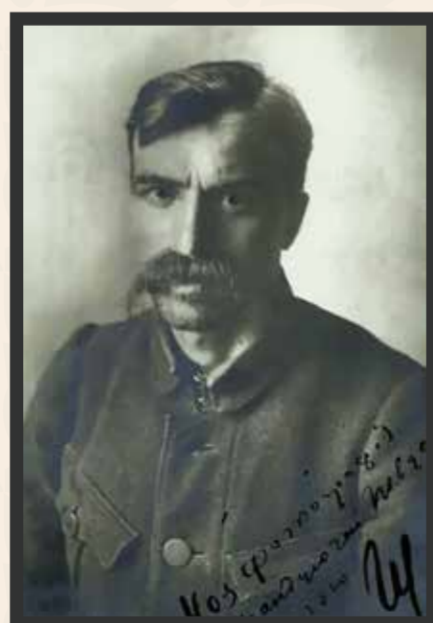
Завдяки організаційним талантам Петлюри Державний центр УНР перетворився на осередок тривалої боротьби українського народу за національну державу.

Після вбивства Головного Отамана ДЦ УНР переїздив до Франції, Німеччини, США, а коли 24 серпня 1991 року Україна відновила незалежність, виконавши призначення, склав повноваження. Це сталося 22 серпня 1992 року.

Повноваження Державний центр передав 22 серпня 1992 року, коли Президент УНР Микола Плавюк вручив Президентові України Леоніду Кравчуку клейнод Президента, Державну печатку, Прапор і Грамоту зі взаємоузгодженим висновком, що Україна як незалежна держава, проголошена 24 серпня 1991 року, є правонаступницею УНР

Наказ Симона Петлюри та Юрка Тютюнника до повстанських військ УНР із закликом «Передавайте з рук до рук, з хати в хату, з села в село». 12 березня 1921 року

Андрій Гулий-Гуленко — очільник Бессарабської групи Другого зимового походу

«Українська трибуна» — один із багатьох часописів, які випускала українська еміграція

ОПИНІВШИСЬ НА ЕМІГРАЦІЇ, МИ НЕ КИНУЛИ СВОЄЇ БОРОТЬБИ ЗА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНІ ІДЕАЛИ. ТОЙ, ХТО УНИКАЄ ОД НЕЇ, ХТО ПОСТУПАЄ ПО ПРИСЛІВ'Ю «МОЯ ХАТА З КРАЮ — НІЧОГО НЕ ЗНАЮ», — ТОЙ СВДОМО СЕБЕ ВИВОДИТЬ З ФАЛАНГИ АКТИВНИХ БОРЦІВ НАШОЇ СПРАВИ.

Симон Петлюра, 1923 рік

Останнє помешкання Петлюри в Парижі

УБИВСТВО В ЛАТИНСЬКОМУ КВАРТАЛІ

П'ять куль

У травні 1926 року в польських та українських політичних колах заговорили про новий похід проти совєтів. Це пов'язували з поверненням до влади в Польщі Юзефа Пілсудського і можливим відновленням союзу із Симоном Петлюрою. Для совєтської влади Петлюра став ще небезпечнішим супротивником, і це підштовхнуло комуністів до його фізичної ліквідації.

25 травня 1926 року близько 13-ї години Симон Петлюра йшов на обід у ресторан «Бульйон-Шартє» на вулиці Расін біля готелю, де він жив. За годину він вийшов і розглядав книжкову розкладку на розі вулиці Расін і бульвару Сен-Мішель. До нього підійшов чоловік і почав стріляти з револьвера. Із семи куль п'ять поцілили в тіло. Вбивця Самуїл Шварцбард здався полісмену, який прибіг на місце пригоди. За іншою версією, стрільця спочатку схопили перехожі, бажаючи самосуду, але потім передали поліції.

Пораненого Симона Петлюру відвезли до найближчої клініки «Шаріте», там він невдовзі помер. 30 травня 1926 року після панахиди в церкві Святих Архангелів його поховали на цвинтарі Монпарнас.

Похован Симона Петлюри, 30 травня 1926 року

Убивця Самуїл Шварцбард у суді посилався на особисту помсту за загибель родичів (за його свідченнями, 14 осіб), але конкретних прикладів дій самого Петлюри не наві. Обвинувачення наполягало: Шварцбард не знав Петлюру, його «помста» не була спонтанною

Пам'ятний знак випущений Товариством до 5-ї річниці загибелі Симона Петлюри. Метал, емаль. 1931 рік

Книжковий магазин на розі вулиці Расін та бульвару Сен-Мішель. Стрілкою позначено місце теракту. Фото 1926 року

Суд над убивцею

Самуїл Шварцбард на допиті заявив, що вбивство було помстою за єврейські погроми в Україні. Під час арешту у вбивці знайшли список українських політичних діячів — як натяк на те, що Петлюра міг бути не єдиною ціллю. Відомо, що Шварцбард раніше жив в Одесі й був анархістом, а згодом став французьким комуністом.

Теза про нібито «Петлюру — головного організатора погромів» сформувалася під впливом книжки, тенденційно укладеної за сприяння совєтських органів, яку напередодні процесу видав у Франції адвокат Шварцбарда близький до комуністичних кіл соціаліст Анрі Торрес. Французькі газети описували Петлюру як «українського генерала, винного в різанині», що формувало громадську думку не на користь Петлюри, а совєтські спецслужби активно поширювали ці матеріали в іноземній пресі.

Суд над Шварцбардом відбувся 1927 року в Парижі. Шварцбарда обвинувачували в умисному вбивстві, що каралося смертю. Обвинувачем був прокурор Моріс Гарсуа; захищав убивцю Анрі Торрес. Попри те, що на процесі представили документи про намагання Петлюри та його уряду зупинити погроми, на рішення судді вплинула позиція присяжних: «Виправдати обвинуваченого». Вирок оголосили 26 жовтня 1927 року. Шварцбарда звільнили. Французька публіка зустріла такий фінал оплесками.

Судовий процес використала совєтська пропаганда. Убивцю зробили «народним месником», а Петлюру — «погромником». Це завдало шкоди репутації української визвольної боротьби на Заході.

Дружина Лєся Петлюри і його брат Олександр на судовому засіданні 18 жовтня 1927 року

Самуїл Шварцбард (у центрі), ліворуч його дружина, праворуч Анрі Торрес

Центральний вхід лікарні «Шаріте». Фото початку ХХ століття

ЧИСТУ ЛЮДИНУ ЗРОБИЛИ ПОГРОМНИКОМ, А УБИЙНИКА — ГЕРОЄМ...
ВИЙШЛА, ЗВІСНО, ОБУРЛИВА КРИВДА, ЯКОЇ БЕЗ СОРОМУ І ЗДУМАТИ
НЕ МОЖНА, ЯКОЇ НЕ ЗРОЗУМІТИ НІКОЛИ ЛЮДЯМ, ЩО ЗНАЛИ
І ЗАМОРДОВАНОГО, І ЙОГО ДІЛА.

Зі щоденникового запису за 27 жовтня 1927 року
віцепрезидента Всеукраїнської академії наук Сергія Єфремова

Газети з повідомленнями про суд над убивцею Петлюри

МОСКОВСЬКА ПРОПАГАНДА ПРОТИ ПЕТЛЮРИ

У 1921 році Симон Петлюра вимушено покинув терени України. Проте не відмовився від політичної боротьби за незалежність УНР. Советські ж спецслужби не полишали Петлюру в спокої, узяли собі за мету знеславити і зганьбити ім'я Симона Петлюри та його прихильників.

“З усіх мистецтв для нас найважливішим є кіно”

Одним із ключових засобів на озброєнні пропаганди став кінематограф. У 1926 році на Одеській кіностудії режисери Аксель Лундін та Георгій Стабовий створили фільм «П. К. П.» («Пілсудський купив Петлюру»). Сюжет фільму розповідає про останній період боротьби Директорії з більшовиками — від підписання Варшавського договору до Другого зимового походу. До створення картини залучали реальних учасників тих подій: Григорія Котовського, бійців його підрозділу та навіть обманом захопленого командувача військ УНР Юрія Тютюнника, щоб було відчуття перегляду не художнього фільму, а історичної хроніки. За сюжетом Петлюра постає самозакоханим самодуром, антисемітом і хабарником, а кожна фраза чи дія, вкладені в його роль сценаристами, лише підсилюють цей ефект.

Це була не остання поява Петлюри на екранах, ще десятки разів з'явиться образ Петлюри у фільмах, зокрема в «Щорсі» Олександра Довженка (1939), однак основи нового образу Петлюри було закладено саме «П. К. П.» під прискіпливим поглядом ГПУ в особі Всеволода Балицького, народного комісара внутрішніх справ Української СРР.

Григорій Полежаєв у ролі Симона Петлюри, «Щорс», 1939 рік

У прицілі пера пропагандистів

Петлюра та петлюрівці на понад 50 років стали постійними персонажами карикатур, котримі рясніли такі видання, як «Червоний перець», а образ петлюрівця як шкідника, зрадника і противника нової совєтської влади, швидко ввійшов у побут. У художніх творах Петлюру та петлюрівців зображували винятково в негативних контекстах, їм надавали непривабливі епігети та неприємну зовнішність. У наукових виданнях, підручниках і словниках «петлюрівщина» визначалася як «контрреволюційний буржуазно-націоналістичний рух на Україні періоду іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни, очолюваний одним із ватажків дрібнобуржуазної націоналістичної партії українських соціал-демократів Петлюрою». Участь у «петлюрівщині», тобто в боротьбі за незалежну Україну, ще довго залишалася приводом для звинувачень в СРСР. Так 1930 року в показовій справі Союзу визволення України було звинувачено сотні людей, а 1948 року за це засуджено на 25 років Олександра Грекова, колишнього генерала Армії УНР. Сам Петлюра у «Великій радянській енциклопедії» постає як син візника, виключений із семінарії, що постійно мав проблеми із законом, поки сам прийшов до влади. Обов'язковою у всіх визначеннях була згадка про нібито влаштовані Петлюрою єврейські погроми та союз із Польщею.

«Восвода Левицький у похід зібрався». Карикатура Бориса Ефимова, 1928 рік

«На смітнику історії». Карикатура Бориса Ефимова, 1929 рік

«Типи петлюрівців». Карикатура Бориса Ефимова, 1918 рік

Карикатура в журналі «Перець», 1943 рік

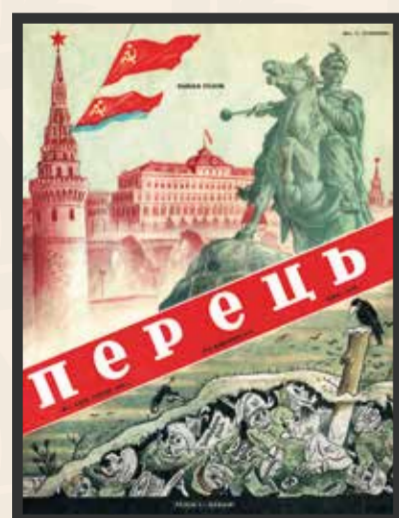
Карикатура в журналі «Перець», 1957 рік

Советський агітаційний плакат, 1920-ті роки

Советський агітаційний плакат, 1920 рік

Обкладинка журналу «Перець», 1954 рік

Советський агітаційний плакат, 1920 рік

НАЙЗАПЕКЛІШИМ ВОРОГОМ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ Є ПЕТЛЮРА. А ТОМУ БОРОТЬБА З ПЕТЛЮРІВСЬКОЮ КОНТРЕВОЛЮЦІЄЮ ВИМАГАЛА МАКСИМУМУ ЗУСИЛЬ І ЕНЕРГІЇ, ЩОБ ДОКОРІННО ЗРУЙНУВАТИ ПЛАНИ ЯК МІСЦЕВОЇ, ТАК І ЗАКОРДОННОЇ ПЕТЛЮРІВЩИНИ.

Зі звіту Всеукраїнської надзвичайної комісії за 1921 рік

СИМВОЛ БОРОТЬБИ ЗА ВІЛЬНУ УКРАЇНУ

У бронзі й граніті

14 жовтня 2001 року в Рівному з'явився пам'ятник Симону Петлюрі. Цей бюст із граніту і бронзи тривалий час був єдиним у країні, поки 24 серпня 2018 року погруддя Симону Петлюрі постало на однойменному бульварі Тернополя.

14 жовтня 2017 року у Вінниці біля будинку, де перебувала Південна канцелярія Головного Отамана, урочисто відкрили пам'ятник лідеру УНР. Скульптура відтворює історичне фото, зроблене 1919 року в Кам'янці-Подільському.

Історія встановлення пам'ятника Симону Петлюрі в місті його народження Полтаві та столиці триває вже кілька десятиріч. Два президентські укази, публічні заяви урядовців і політиків не зрушили справи в Києві.

Натомість у Полтаві ініціатива, що прозвучала 1992 року на Перших Всеукраїнських наукових Петлюрівських читаннях з виступом останнього Президента УНР в екзилі Миколи Плав'юка і шістдесятника Миколи Кульчинського, 2021 року нарешті набула чітких обрисів: відбувся архітектурний конкурс, визначилися з місцем для пам'ятника.

До сторіччя Варшавської битви в польському місті Скерневіце встановили колективний монумент лідеру УНР Симону Петлюрі, керівнику Польщі Юзефу Пілсудському, прем'єру Угорщини Палу Телекі та Шарлю де Голлю, який тоді був військовим радником. Сьогодні це єдиний пам'ятник Петлюрі за межами України.

Пам'ять про Симона Петлюру увічнено на меморіальних дошках у різних містах і містечках України. У Києві, як і в Полтаві, нині є по дві. Меморіальні дошки на честь особисто Петлюри чи подій, у яких він брав участь, є у Хмельницькому, Кам'янці-Подільському, Білій Церкві, Тернополі, Фастові тощо.

Меморіальна дошка на будівлі колишньої Полтавської духовної семінарії (нині Полтавська державна аграрна академія)

Пам'ятник Симону Петлюрі у Вінниці

У топоніміці

Ім'я Симона Петлюри увічнено в понад 90 топонімів по всій країні. Повернення його імені в символічний простір відбувалося переважно з 2014 року, тобто під впливом реформ декомунізації та деколонізації.

Печатка бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі — найстаршої української культурної інституції в Західній Європі, заснованої 1926 року. Нині діє як науковий центр і музей

Інформаційна дошка-барельєф на початку вулиці Симона Петлюри в Києві, встановлена 2019 року

Монумент «Перед Варшавською битвою», відкритий до 100-річчя Варшавської битви 1920 року, Скерневіце, Польща

Посвята в егері війни 152-ї окремої егерської бригади імені Симона Петлюри, 14 жовтня 2025 року

У ТРАВНІ 2026 РОКУ ВИПОВНЮЄТЬСЯ 100 РОКІВ З ДНЯ ТРАГІЧНОЇ ЗАГИБЕЛІ (ДНЯ ПАМ'ЯТІ) ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО І КУЛЬТУРНОГО ДІЯЧА, БОРЦЯ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ У ХХ СТОЛІТТІ, ГОЛОВИ ДИРЕКТОРІЇ, ГОЛОВНОГО ОТАМАНА ВІЙСЬК УНР СИМОНА ПЕТЛЮРИ. ВРАХОВУЮЧИ ВИНИЯТКОВИЙ ВНЕСОК СИМОНА ПЕТЛЮРИ В ОПІР РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ Й УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ТА У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ПОСТАНОВЛЯЄ: ПРОВЕСТИ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ ЗАХОДИ ДО 100-РІЧЧЯ ДНЯ ПАМ'ЯТІ СИМОНА ПЕТЛЮРИ.

З додатку № 3 до Постанови Верховної Ради України від 18 грудня 2025 року № 4748-ІХ «Про заходи зі шанування пам'яті Симона Петлюри»

Бюст Симона Петлюри у Рівному

Нарукавний знак (петлюрівський тризуб), розміром 69x86 см

Малюнок «нарукавного відзнаку — тризубу» зразка 1919 року

Проект пам'ятника Симону Петлюрі в Полтаві

У війську

Петлюрівський тризуб — частина військової айдентики Сил оборони України. У наказі від 30 липня 1919 року читаємо: «Нарукавний відзнак — тризуб високостю 100–101 мм; широкостю 88–89 мм. Тризуб матерчатий, фарби по родам зброї, форми по малюнку». З 2017 року такий тризуб став частиною однострою українських воїнів.

Цей тризуб є і в бійців 152-ї окремої егерської бригади. 6 грудня 2025 року вона здобула почесне найменування — імені Симона Петлюри. Військовослужбовці бригади захищають нашу країну на різних напрямках російсько-українського фронту.

У вічності

У вічність лідер УНР відійшов у клініці «Шаріте» в Парижі, що засвідчують меморіальні таблички українською і французькою мовами обабіч входу в церкву Святого Володимира. Відповіли Петлюру в румунській православної церкві, а поховали на паризькому цвинтарі Монпарнас.

Вбивство Симона Петлюри справило неабияке враження на українську еміграцію. Член уряду УНР, дипломат Олександр Шульгин згадував, що подія об'єднала до того розрізнені кола української еміграції. Симон Петлюра своїм життям і своєю смертю засвідчив, що тільки в єдності українці здатні вистояти та перемогти.

Меморіальна табличка на будівлі клініки «Шаріте»

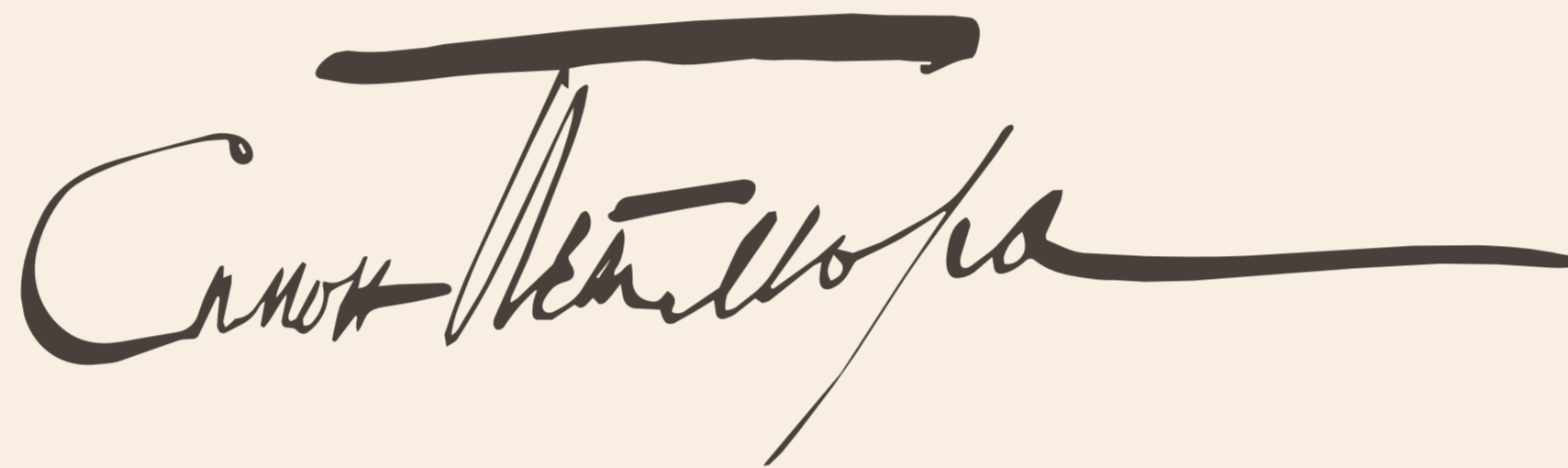

Могила Симона Петлюри в Парижі. Щороку 25 травня о 14:35 на панакхиду біля могили збираються представники української громади

Церква Святого Архангела — румунська православна церква в Парижі, де відслідкували Симона Петлюру

**ЗАРАЗ УКРАЇНА ПЕРЕЖИВАЄ
ТАКУ ХВИЛЮ, КОТРІЙ МУСИМО
ВІДДАТИ ВСІ СИЛИ.**

ТОМУ ВСІ ДО ГУРТУ!

НАД ВИСТАВКОЮ ПРАЦЮВАЛИ:

Леся Бондарук
Сергій Бутко
Олена Охрімчук
Тіна Пересунько
Владислав Пилипенко
Костянтин Положай
Олег Пустовгар
Олексій Серветнік
Марія Тахтаулова
Володимир Тиліщак

НАУКОВІ КОНСУЛЬТАНТИ: Олександр Алфьоров, Олександр Кучерук,
Віталій Скальський, Іван Стичинський

ЛІТЕРАТУРНЕ РЕДАГУВАННЯ: Світлана Скляр

ДИЗАЙН: Вікторія Лузан

У ВИСТАВЦІ ВИКОРИСТАНО ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ:

Державної наукової архівної бібліотеки, м. Київ
Інтернет-видання «Історична правда»
сайту Асоціації єврейських організацій та общин України
Музею Шереметьєвих
Енциклопедії Сучасної України
сайту «Новинарня»
Інтернет-бібліотеки Diasporiana
сайту «Локальна історія»
Полтавського обласного краєзнавчого музею імені Василя Кричевського
Державного архіву Полтавської області
Музею Української революції 1917–1921 років
Національного музею історії України
Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України
сайту Українського інституту національної пам'яті
медіа-архіву Музею Вінниці
особистих архівів Олега Пустовгара, Ярослава Тинченка, Віталія Ляски,
Олександра Кучерука, Георгія Лук'янчука
152-ої окремої єгерської бригади імені Симона Петлюри
та відкритих джерел